M. Römerio „Reprezentacija ir Mandatas“: šimtas metų Lietuvos konstitucinės ir administracinės teisės doktrinai

IEVA DEVIATNIKOVAITĖ

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
El. paštas: ieva@mruni.eu

SANTRAUKA. *1926 m. pirmą kartą publikuota knyga konstitucinės ir administracinės teisės tematika lietuvių kalba. Tai – M. Römerio monografija „Reprezentacija ir mandatas“[1]. Ši knyga buvo ir pirmas stambesnis teisininko veikalas iš teisės srities. Prieš jai pasirodant M. Römeris buvo išleidęs dar vieną stambų veikalą – knygą apie Lietuvos tautinio kelio atgimimą (1908 m.)[2], tačiau tai buvo ne teisės, o Lietuvos istorijos srities darbas.*

Straipsnyje siekiama atskleisti monografijos „Reprezentacija ir mandatas“ rašymo aplinkybes, jos turinį, įtaką M. Römerio karjerai, studijoms Teisių fakultete, tolesniems tyrimams. Straipsnio tikslas – apibūdinti pirmąjį stambų tyrimą konstitucinės ir administracinės teisės tematika, parašytą lietuvių kalba.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: M. Römeris, pirmoji teisės monografija lietuvių kalba, konstitucinė teisė, administracinė teisė.

ĮVADAS

Pirmoji knyga konstitucinės teisės tematika lietuvių kalba publikuota 1926 m. gegužės 28 d. Tai – *Reprezentacija ir mandatas*. Ši knyga buvo pirmas stambesnis M. Römerio vei-

[1] Mykolas Römeris, *Reprezentacija ir mandatas* (Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1926).

[2] Michał Römer, *Litwa. Studyum o odrodzeniu narodu litewskiego* (Lwów: Polskie towarzystwo nakładowe, 1908).

kalas iš teisės srities, monografija, žyminti Lietuvos konstitucinės ir administracinės teisės doktrinos kūrimo pradžios šimtmetį.

Monografija *Reprezentacija ir mandatas* buvo rašoma 1925 m. M. Römerio nuomojamame bute Žaliojoje gatvėje Kaune.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti pirmąjį stambų tyrimą konstitucinės ir administracinės teisės tematika, parašytą lietuvių kalba. Siekiant įvardyto tikslo, straipsnyje atskleidžiamos monografijos *Reprezentacija ir mandatas* rašymo aplinkybės, priežastys, monografijos turinys, argumentuota autoriaus kritika Vakarų mokslininkų teorijoms ir doktrinoms, šio darbo įtaka M. Römerio karjerai, studijoms Teisių fakultete, tolesniems tyrimams.

Teisės literatūroje monografija *Reprezentacija ir mandatas* analizuota mažai. Pavyko rasti tik vieną straipsnį, kuriame gvildentos joje tyrinėtos temos[3].

Straipsnio mokslinė bazė sudaryta iš Lietuvos archyvuose saugomos medžiagos, mokslinių straipsnių ir publicistikos. Atliekant tyrimą naudotasi istoriniu, lyginamuoju, analitiniu, deskriptyviniu, lingvistiniu, dokumentų analizės metodais.

1. MONOGRAFIJOS RAŠYMO APLINKYBĖS

1922 m. lapkritį M. Römeris pradėjo dėstyti valstybinę teisę (konstitucinę teisę) Lietuvos universitete. Mokslininko patirties jis dar neturėjo. Teko viską daryti pačiam – ir kurti teisės terminus lietuvių kalba, ir ruoštis paskaitoms, ir rašyti knygas. Reikėjo formuoti Lietuvos viešosios teisės pagrindus.

Viskas prasidėjo nuo G. Jellineko knygos Bendroji valstybės teorija. Ją nagrinėdamas Teisių fakulteto dėstytojas siekė perprasti valstybės sampratą, visuomeninių sąjungų reiškinius, visuomenės santykį su valstybe ir pan. Antroji knyga, kurią kruopščiai skaitė ir analizavo būsimas mokslininkas, buvo L. Duguit Traktatas apie konstitucinę teisę. Vėliau teisininkas skaitė ir tyrinėjo G. Esmeino, M. Hauriou, H. Nezardo, A. V. Dicey, O. Von Gierke'ės, R. Redslobo, V. E. Orlando knygas. Žinoma, mokslinių veikalų skaičius kaskart buvo didesnis. Tuo galima įsitikinti, pavyzdžiui, atsivertus 1928 m. išleistą monografiją Administracinis teismas[4].

Konstitucinės teisės dėstytojas, nagrinėdamas literatūrą, nuolatos konspektuodavo. Iš šių konspektų vėliau atsirado medžiaga paskaitoms. O sisteminis rengimasis paskaitoms tapo pagrindu atsirasti mokslo veikalams. Ne išimtis ir monografija *Reprezentacija ir mandatas*.

Monografijos *Reprezentacija ir mandatas* rašymo kelias buvo nulemtas ne tik nuolatinio teisininko darbo ruošiantis paskaitoms, seminarams ir kolokviumams, bet ir teisinės literatūros studentams lietuvių kalba trūkumo. Vadovėlių stoką savo dienoraštyje M. Röme-

[3] Kristina Miliauskaitė, „Mykolo Romerio teisinės valstybės modelis Vakarų Europos teisinės valstybės koncepcijos kontekste“, *Jurisprudencija* 64 (56) (2005): 36–41.

[4] Mykolas Römeris, *Administracinis teismas* (Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1928).

ris minėjo ne kartą[5]. Šią studijų proceso spragą jis laikė pagrindine priežastimi, dėl kurios studentai nesuprasdavo konstitucinės teisės bendrųjų problemų, nebuvo tvirtai įvaldę konstitucinės teisės sąvokų, darydavo dalykines klaidas. Be teisinės literatūros studentams buvo sunku perprasti dalyką ir tinkamai pasiruošti egzaminams. M. Römeris puikiai suvokė rašomų dėstomo dalyko knygų reikšmę ir būtinybę ugdant teisinės valstybės mechanizmus siekiantį suprasti akademinį jaunimą. Taigi, kol konstitucinės teisės vadovėlis dar nebuvo parengtas, profesorius tikėjosi, kad studentams laikinai pasitarnaus jo monografija *Reprezentacija ir mandatas*. Ji turėjo bent iš dalies užpildyti konstitucinės teisės literatūros spragą[6]. Knygos pabaigoje teisininkas išreiškė lūkestį:

> *ji užkimš gal ne vieną spragą ir bus naudinga ypač mūsų teisininkų jaunuomenei, iš kurios yra laukiama svarbaus visuomenės ir teisės darbo Lietuvoje*[7].

Rašydamas savo pirmąją konstitucinės teisės monografiją, M. Römeris ėjo ne tik Lietuvos universiteto Teisių fakulteto ekstraordinarinio profesoriaus, bet ir aukščiausiojo Lietuvos teismo – Vyriausiojo Tribunolo – teisėjo pareigas.

Pirmą kartą monografijos *Reprezentacija ir mandatas* pavadinimas M. Römerio dienoraštyje nuskambėjo 1925 m. rugsėjį. Jis nurodė, kad rašo dvi studijas – vieną iš konstitucinės teisės, kitą apie atstovavimą ir mandatą, susijusį su valstybės konstrukcijos teorijomis. Šie du darbai jam kėlė didžiausią susidomėjimą[8]. Jie turėjo būti išspausdinti leidinyje *Teisių fakulteto darbai.*

Teisininkas nutraukė konstitucinės teisės vadovėlio rašymą, kad greičiau pabaigtų veikalą *Reprezentacija ir mandatas*[9]. Kita vertus, Teisių fakultetui 1925 metams buvo skirtas valstybinis finansavimas, kad šis leistų *Lietuvos universiteto Teisių fakulteto darbus*[10]. 1926 metams tokio finansavimo nebuvo numatyta. Tai buvo dar viena priežastis, dėl kurios M. Römeris skubėjo rašyti knygą[11].

Buvo ir kita, kur kas svarbesnė priežastis M. Römeriui atlikti tyrimą apie konstitucinės teisės institutus. Lietuvos valstybė buvo visai jauna respublika, tik prieš septynerius metus paskelbusi nepriklausomybę. Jai reikėjo institucijų, žinių apie šių institucijų sąrangą, jų santykį su asmenimis, tarpusavio santykį, parlamento rinkimų sistemas, valdžių padalijimą,

---

[5] Römer Michał, Dziennik 1924–1926 (1925 m. rugsėjo 22 d., spalio 6 d.). LMAVB RS, f. 138-2257, l. 149, 156.

[6] *Mykolas Römeris, Dienoraštis 1923 m. balandžio 11-oji – 1924 m. kovo 21-oji.* Parengė R. Miknys, vertė V. Grigaitienė (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2019), 467; Römer Michał, Dziennik 1924–1926 (1925 m. spalio 6 d.). LMAVB RS, f. 138-2257, l. 156.

[7] Römeris, *supra note*, 1: 300.

[8] Römer Michał, Dziennik 1924–1926 (1925 m. rugsėjo 27 d.). LMAVB RS, f. 138-2257, l. 151.

[9] Römer Michał, Dziennik 1924–1926 (1925 m. lapkričio 7 d.). LMAVB RS, f. 138-2257, l. 172.

[10] Teisių fakulteto tarybos 1925 m. balandžio 26 d. posėdžio protokolas Nr. 73. LCVA, f. 631, ap. 12, b. 148, l. 32; Römer Michał, Dziennik 1924–1926 (1925 m. balandžio 26 d.). LMAVB RS, f. 138-2257, l. 74.

[11] Römer Michał, Dziennik 1924–1926 (1925 m. lapkričio 18 d.). LMAVB RS, f. 138-2257, l. 177.

parlamento ir valstybės vadovo santykį, valstybės teisinį organizavimą. Tad teisininko knyga pasirodė laiku ir buvo labai reikalinga – atvėrė galimybę to meto politikams, visuomenės veikėjams susipažinti su įvairių valstybių konstitucinėmis aktualijomis, problemomis ir jų sprendimo būdais.

1925 m. rudenį Teisių fakulteto dėstytojas leidyklai *Teisių fakulteto darbai* pateikė redaguoti pirmąją knygos *Reprezentacija ir mandatas* dalį[12]. O 1926 m. vasarį pabaigė rašyti pirmąją lietuvių kalba monografiją konstitucinės teisės institutų klausimais. Knygos rašymas užtruko maždaug pusę metų. Autoriaus jausmai buvo ypatingi. Jam atrodė, kad išėjo iš kažkokio varginančio, bet teikiančio vidinį pasitenkinimą labirinto. M. Römeriui patiko šis darbas. Jis nekantriai laukė mokslinio įvertinimo[13].

Knygos redagavimas truko kelis mėnesius[14]. Dėl artėjančių Seimo rinkimų ir plakatų bei rinkimų biuletenių spausdinimo kelis mėnesius užtruko ir monografijos spausdinimas. Pirmoji knyga su konstitucinės teisės institutų analize lietuvių kalba pasirodė 1926 m. gegužės 28 d.

Kaip minėta, monografija *Reprezentacija ir mandatas* buvo parašyta per gan trumpą laiką. Tokį neilgą laikotarpį galima sieti su tuo, kad knygoje gvildentos temos M. Römeriui nebuvo naujos. Trejus metus jis studijavo literatūrą ir nuolatos konspektavo, ruošdamasis paskaitoms, seminarams ir kolokviumams. Domėjimąsi šiomis temomis įrodo jo pirmosios konstitucinės teisės studijų dalyko programos[15], pirmieji paskaitų konspektai[16].

Kita vertus, M. Römeris visada domėjosi valstybių organizavimo modeliais, tautos ir valstybės santykiu, tautinių mažumų vieta valstybėje, teritorinės, personalinės autonomijos klausimais ir pan. Tai liudija jo publicistiniai darbai[17], mokslo straipsniai[18], parašyti gerokai prieš pasirodant pirmajam jo teisės veikalui, netgi gerokai prieš jam pradedant akademinį kelią Lietuvos universitete.

Gvildentų temų išmanymą ir gilinimąsi prieš parašant pirmąjį veikalą įrodo ir 1921 m. vykęs M. Römerio bendradarbiavimas rengiant 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstituciją. Antai jis priešinosi sąvokai „lietuvis“, tvirtindamas, kad turi būti vartojama sąvoka „Lietuvos

[12] *Ibid*. (1925 m. lapkričio 7 d.), l. 172.

[13] *Ibid.* (1926 m. vasario 9 d.), l. 219.

[14] *Ibid*. (1926 m. kovo 26 d.), l. 241.

[15] Valstybinės teisės programa (manytina, 1922–1923 m.), VUB RS, f. 96-301, l. 101–104.

[16] Valstybinė teisė: paskaitos, skaitytos Lietuvos universitete, VUB RS, f. 96-301, l. 1–220.

[17] Pavyzdžiui, Michał Römer, „Przedstawicielstwo narodowe i wybory“, *Gazeta Wileńska*, 1906 m. kovo 13 (vasario 28) d., Nr. 12, 1; Michał Römer, „Tak zwane Komitety Powiatowe“, *Gazeta Wileńska*, 1906 m. kovo 4 (17) d., Nr. 16, 1; „Kilka słów o narodowej demokracji“, *Kurier Krajowy*, 1914 m. sausio 4 (17) d., Nr. 3, 2; Michał Römer, „Naród, jako zjawisko kulturalne i polityczne“, 1908 m., Nr. 42 (1449), 511–512; Michał Römer, „Naród, jako zjawisko kulturalne i polityczne“, *Prawda*, 1908 m., Nr. 43 (1450), 522–523; Michał Römer, „Naród, jako zjawisko kulturalne i polityczne“, *Prawda*, 1908 m., Nr. 44 (1451), 535–536; Michał Römer, „Ustawodawstwo robotnicze a autonomia“, *Przegląd Społeczny*, 1906 m. lapkričio 24 d., Nr. 37, 463–464 ir t. t.

[18] Pavyzdžiui, Mykolas Römeris, „Vietos savivaldybės”, *Teisė* 3 (1922): 1–16; Mykolas Römeris, „Lietuvos Suvereninė Valdžia Konstitucijos projektu”, *Teisė* 1 (1922): 3–13.

pilietis“, nepritardamas nuostatos apie Lietuvą kaip darbo žmonių demokratinę respubliką projektui teigė, kad taip gali būti sukurta oligarchinė tik darbo žmonių respublika, politikams ir biurokratams aiškino nuostatų dėl autonominių sričių būtinumą. Teisininkas jau tada domėjosi sampratomis „tautinė personalinė autonomija“, „teritorinė autonomija“ ir t. t.[19]

2. APIE KĄ YRA MONOGRAFIJA *REPREZENTACIJA IR MANDATAS*?

2.1. Literatūra, kuria rėmėsi M. Römeris, rašydamas monografiją

Monografijoje nėra literatūros sąrašo. Tačiau kiekviename skyriuje nurodyta M. Römerio naudota literatūra. Tai – J. J. Rousseau *Contrat Social, Emile, Lettres écrites de la montagne, Le Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes, Considerations sur le gouvernement de Pologne*, L. Duguit *Traité de droit Constitutionnel*, A. Esmein *Elements de droit constitutionnel*, G. Jellinek *L'État moderne et son droit*, G. Sorel *Les illusions du progrés, Pour Lénine*, Y. Guyot *La Démocratie Individualise*, O. Gierke *Das Deutsche Genosenchaftsrecht*, L. Gumplowicz *Sociologie et politique*, L. Michoud *La théorie de la personnalité morale et son application au droit français*, P. Laband *Droit Public*, R. Bonnard *Le pouvoir discrétionnaire des autorités administratives et le recours pour excès de pouvoir*, L. Lowell *Gouvernement de l'Angleterre*, H. Nézard *Éléments de droit public*, M. Hauriou *Précis de droit constitutionnel*, E. Lambert *Le gouvernement des juges et la lutte contre la législation sociale aux États-Unis*, Ch. Benoist *La crise de l'État moderne*, F. Engels *Les origines de la société*, G. Sorel *Réflexions sur la violence*, P. Boncour *Le fédéralisme économique*, A. Berthod *Des syndicats de fonctionnaires et l'organisation de la démocratie*, P. J. Proudhon *Du principe fédératif, De la capacité politique des classes ouvrières*, M. Vichniac *Le Protection des Droits des Minorités das les Traités internationaux*, Г. С. Гурвич *Основы Советской Конституции*, Lietuvos universiteto studento R. Valsonoko diplominis darbas *Mažumų apsauga kaip teisės problema* ir t. t.

Taigi, M. Römeris naudojosi naujausia ir aktualiausia to meto literatūra. Ją pirkdavo ir atsisiųsdavo iš knygyno „Marcel Rivière“ Prancūzijoje[20].

2.2. Monografijos stilius

Monografiją skaityti nėra lengva. Kalbos stilius gana sudėtingas, sakiniai ilgi, komplikuoti. Reikia nepamiršti, kad tuomet tik formavosi bendrinės lietuvių kalbos taisyklės, o teisinis žodynas lietuvių kalba taip pat tik buvo pradedamas kurti. Tokio prieš tai nebuvo: juk teisės disciplinos lietuvių kalba pirmą kartą pradėtos dėstyti Aukštuosiuose kursuose 1920 m.

---

[19] Plačiau žr.: Ieva Deviatnikovaitė, *Lietuvos teisininkas Mykolas Römeris* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2025), 178–180.

[20] Mykolas Römeris, *Dienoraštis 1923 m. balandžio 11-oji – 1924 m. kovo 21-oji* (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2019), (1924 m. sausio 17 d.), 385.

Taip pat reikia turėti mintyje, kad šeimoje M. Römeris nuo vaikystės šnekėjo lenkų kalba, o lietuvių kalbą aktyviau pradėjo vartoti atvykęs į Lietuvą 1920 m. ir ėmęs eiti Kauno apygardos teismo teisėjo pareigas. Tad iki knygos rašymo jis turėjo tik šešerius metus aktyvesnio lietuvių kalbos vartojimo praktikos. Konstitucinės teisės klausimais M. Römeris profesionaliai domėjosi irgi ne tiek ilgai – ketverius metus. Galbūt dėl to knygoje gana sudėtinga iškristalizuoti, surasti pagrindinę autoriaus mintį ar jo siūlomą doktriną. Kita vertus, tuo metu niekas nekalbėjo ir nerašė apie tai, kaip turi rašyti teisininkas, kokios sintaksės, kalbos stiliaus taisyklių rekomenduojama laikytis ir pan. Jokių patarimų nebuvo. Viską reikėjo perprasti pačiam – nuo dalyko esmės iki jos pateikimo metodikos.

Knygoje gvildenami ne tik konstitucinės, bet ir administracinės teisės, teisės teorijos, teisės istorijos klausimai. Tad dėl šios savo monografijos M. Römeris buvo pionierius Lietuvos teisės moksle bent keturiais teisės aspektais: konstitucinės, administracinės, teisės teorijos ir teisės istorijos.

2.3. Monografijos struktūra ir geografinė aprėptis

Monografiją sudaro 14 dalių. Asmens ir valstybės santykio doktrinų analizę teisininkas pradeda nuo J. J. Rousseau (Žano Žako Ruso) individualistinės bendrosios valios teorijos. Jis rašo apie organinę socialinių junginių ir valstybės teoriją, korporatyvinius socialinius vienetus (O. Gierke, G. Jellinek), demokratinę tautos suverenumo teoriją (A. Esmein), tiesioginį ir reprezentacinį valdymą, antrąją demokratinės teorijos srovę, objektyviosios teisės ir valstybinės visuomenės doktriną (L. Duguit), dvejų rūmų sistemos parlamento privalumus ir trūkumus, cenzo problemą, kurijų sistemą, profesines sąjungas, ūkio tarybas, kitas korporatyvines konstrukcijas, sindikalizmą ir komunizmą, nacionalizmą, demokratinio imperatyvinio mandato pavyzdžius.

M. Römeris rėmėsi Lietuvos, Čekoslovakijos, Britų imperijos, Vokietijos, Austrijos, Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV), Prancūzijos, Vengrijos, Rumunijos, Suomijos, Olandijos, Lenkijos, Estijos, Graikijos, Švedijos, Belgijos, Šveicarijos, Sovietų Sąjungos, carinės Rusijos, Serbų, Kroatų ir Slovėnų karalystės, Ispanijos, Italijos, Latvijos, Liuksemburgo konstituciniais pavyzdžiais ir patirtimi.

2.4. Monografijos įžanga

Knyga pradedama nuo atstovavimo ir mandato sąvokų aiškinimų. Autorius tvirtina, kad mandatas yra asmens valios atstovavimas, o reprezentacija – asmens valios pavadavimas. Pati analizė prasideda nuo šeimos civilinių santykių, asmens juridinės sąvokos, valios reikšmės mandato ir reprezentacijos atvejais. Pirmuoju atveju vyrauja asmens valia, o antrasis atvejis nesuderinamas su suverenia realia valia. M. Römeris pažymi, kad antrasis atstovavimo atvejis – reprezentacija – pasauliui žinomas daug seniau (globa ir kt.). Teisininkas knygoje nesigilino į šeiminius santykius. Jo tikslas buvo valstybės organizacijos konstrukcijų, socialinių

junginių – valstybės, visuomeninių grupių, sąjungų, draugijų – atstovavimo analizė[21].

Pačioje knygos pradžioje autorius pabrėžia tuometinę konstitucinės teisės aksiomą, kad parlamentas ir jo nariai negali būti varžomi rinkėjų kišimosi į parlamentarų funkcijų vykdymą, griežtai neigiamas imperatyvinis parlamentarų mandato pobūdis. Mokslininkas nebuvo tikras dėl šių aksiomų. Dėl to jis nusprendė išanalizuoti svarbiausias valstybės ir jos valdžios konstrukcijos teorijas, atstovavimo šioje konstrukcijoje praktikas[22].

Pirmiausia reikėjo atsakyti į klausimą, kokiu būdu personifikuoti socialinius junginius – individualiu ar kolektyviniu.

2.5. Autoriaus kritika kitų mąstytojų teorijoms

Teisininkas savo veikale ne tik aprašo Vakarų mąstytojų ir teisininkų doktrinas. Jis polemizuoja su jais, kritikuoja jų požiūrį ar siūlomą diskusinio klausimo sprendimo būdą.

Individualią socialinių junginių personifikaciją konstravo J. J. Rousseau, remdamasis prigimtinės teisės doktrina, pagal kurią individo laisvė yra natūralus teisinis asmens statusas ir jo suvereni teisė. Jos negali niekas savintis, net ir valstybės institucija, net ir įstatymas nesuteikia žmogui šios pagrindinės teisės. Tai yra suverenas. Pasak prancūzų mąstytojo, socialinės ir teisinės tvarkos pradai yra du: žmogaus laisvė ir žmonių lygybė. Filosofas sukūrė visuomeninės sutarties doktriną, kurioje buvo remiamasi suvereniniu individu[23].

M. Römeris kritikavo šią prancūzų filosofo doktriną, tvirtindamas, kad ji dirbtinė, prieštaraujanti psichologinei realybei, kad joje negebama suderinti suverenaus individo su socialiniu tautos suverenumu, kad ji neigia visuomenės diferenciaciją, neįžvelgiama, kad tarp žmogaus ir valstybės yra dar daugybė kitokių darinių ar visuomenių, pavyzdžiui, bažnyčios, luomai, klasės, kultūros ir t. t. J. J. Rousseau atskiroms grupėms savo doktrinoje nerado vietos, valstybinio bendravimo pagrindas, jo manymu, yra piliečių subjektinės teisės, o ne socialinė teisė. Lietuvos teisininkas pastebėjo, kad ir Prancūzijos piliečio teisių deklaracijoje nėra nė žodžio apie socialinę, sąjungos teisę. Pagal M. Römerį, J. J. Rousseau mokslas reikalavo tiesioginio valdymo. Lietuvos teisininkas tvirtino, kad užtenka nustoti tikėti bendrąja valia, jungiančia individualias valias, ir Rousseau koncepcija griūna[24].

M. Römeris kritikavo ir organinę socialinių junginių ir valstybės teoriją, tvirtindamas, kad žmogaus organas sąmonės neturi, o socialinio organizmo organai – žmonės – turi kiekvienas savo sąmonę. Teisininkas klausė, koks tad turi būti socialinis organizmas, visos žmonijos organizmas, ar atskiros valstybės:

> *Bet tarpvalstybinis bendravimas tebėra mūsų laikais anarchijos stadijoje, – jis neturi valdančio centro, o atskiros valstybės vykina savo santykius kompromisu arba karu:*

[21] Römeris, *supra note*, 1: 3.

[22] *Ibid*., 4, 10.

[23] *Ibid*., 11.

[24] *Ibid.*, 10–18, 27.

argi anarchija yra suderinama su organizmo sąvoka, o organizmo nariai bei organai argi gali tarp savęs ginčytis, peštis ir kariauti?[25]

Vyriausiojo Tribunolo teisėjas padarė išvadą, kad ir visuotinės valios, ir organinė koncepcija netinka valstybės socialinei konstrukcijai, nes joms netinkamas reprezentacijos taikymas. Pirmoji koncepcija pagrįsta tiesioginiu piliečių valdymu, antroji apskritai netinkama valstybės valdymui konstruoti. Tai reiškė, pagal M. Römerį, kad šios dvi teorijos nepajėgios išspręsti socialinių problemų[26].

Teisininkas buvo įsitikinęs, kad socialinė diferenciacija visuomenėje neišvengiama, todėl korporatyvinių socialinių vienetų arba teisinė valstybės valdžios reiškimosi (institucijų kompetencija, funkcijos) teorija jam atrodė priimtinesnės, nes galinčios išspręsti socialinio bendravimo problemas, patenkinti socialinius reikalavimus.

2.6. Monografijos turinys

Knygoje, remiantis Vakarų mokslininkų veikalais, analizuojami įvairūs, bet tarpusavyje susiję klausimai, pavyzdžiui, kas yra pagrindiniai valstybės organai. Pasak G. Jellineko, egzistuoja du pagrindiniai valstybės organai: tauta (rinkėjai), pirminis valstybės valdžios organas, ir jos išrinktas parlamentas, antrinis organas. Abu jie yra pagrindiniai, tiesioginiai, nes abu remiasi konstitucija, antrinis organas nėra kontroliuojamas pirminio ir formaliai nėra jam atsakingas. Ši konstrukcija grindžiama reprezentavimu, tačiau pats atstovavimo santykis joje išnyksta. G. Jellineko teorijos M. Römeris neatmetė, tačiau vis tiek laikė ją dirbtine[27].

J. J. Rousseau visuomeninės sutarties doktriną teisininkas pavadino prademokratine. Joje individas – suverenas. Iš šios teorijos ilgainiui radosi kita – demokratinė, pagrįsta tautos suverenumo teorija. A. Esmeinas šioje teorijoje tautą įvardijo kaip autonominį tęstinį socialinį junginį, o valstybę – kaip jos elementą. M. Römeris pabrėžia, kad A. Esmeinas valstybę kai kur vadina personifikuota arba organizuota tauta. Tauta sudaryta iš individų su savo istorija, rase, psichika, sąmone, valia. Valstybė turi saugoti jų laisvę ir teises, negali individualios socialinės tvarkos pakeisti kolektyvine tvarka, apie kurią svajojo socialistai ar komunistai. Šioje teorijoje kolektyviškumas, pasak teisininko, reikštų socialinę mirtį. Skirtingai negu J. J. Rousseau teorijoje, pagal A. Esmeino teoriją negrėsė anarchija, kuomet kiekvienas individas disponuoja savo suverenia valia. Čia tautos suvereno valios reiškėja tampa tautos dauguma[28].

M. Römeris įžvelgė trūkumų ir šioje teorijoje. Antai liko neaišku, kas yra tauta, kokia jos konstrukcija ir pan. Vis dėlto akivaizdu, kad išrinktieji piliečiai, vykdydami tautos su-

[25] *Ibid*., 23.

[26] *Ibid*.

[27] *Ibid*., 35.

[28] *Ibid*., 39.

verenumo funkciją, atlieka socialinę funkciją, o ne disponuoja subjektine teise. A. Esmeino demokratijos teorijos interpretacijoje M. Römeris išskyrė tris veiksnius: suverenią tautą, piliečių visumą ir rinkėjus, arba teisinę tautą. Paskutinį veiksnį autorius pavadino tautos ekstraktu, turinčiu atitikti tam tikrus kriterijus, nustatytus įstatyme. Ir iškėlė kelis klausimus:

> *<...> o kas gi nustato patį įstatymą? Kas pirmas formuluoja šį kvalifikacijos kriteriumą, kuriuo bus iš piliečių visumos išskirtas piliečių-rinkikų kontingentas? Jei pasakysime – tai nustatanti pati valstybės konstitucija, tai vėl kils klausimas: o kas yra šios konstitucijos autorium, kas sušaukė tuos, kurie pirminę konstituciją surašė, kas ir kieno vardu jiems pavedė konstituciją surašyti?*[29]

M. Römeris pats ir atsako į klausimą, iškeldamas jau kitą. Tai – žmonių grupė, pasisavinusi valdžią po kokios nors suirutės, karo, perversmo ir pan. Tad jam kyla klausimas: ar ne ši saujelė žmonių ir bus tautos valios reiškėja, faktinė valdžia, kurios imperiumui pasiduoda dauguma? Demokratijos teorija paaiškino, kad daugumos pasyvumas ir sutikimas atiduoti valdžią tai saujelei ir yra valdžios sankcionavimas, tolesnio kelio pradžia[30].

Kaip vieną iš uždavinių M. Römeris monografijoje išsikėlė imperatyvaus mandato reikšmės suvokimą. Apskritai juridinę reprezentaciją teisininkas aiškino kaip juridinį atstovavimą asmens, kuris pats veikti negali. Tai daugiau civilinei teisei būdingas institutas. Vis dėlto knygos autorius rašo ir apie dirbtinai sukurtą atstovavimą kaip teisinę konstrukciją, perkeliančią juridinį atstovaujamojo veikimą nustatytam atstovui:

> *Atstovaujamas asmuo yra pilnai pavaduojamas atstovo – reprezentanto. Šia prasme <...> reprezentacijos atstovavimas yra panašus į globą. Tokiu būdu <...> konstruojama klasiškame demokratiniame moksle (Esmeino srovė) suvereninės tautos reprezentacinis atstovavimas, taipogi piliečių visumos atstovavimas, kur abu atstovavimu pavedama teisinei tautai arba piliečiams-rinkikams, vykinantiems šią funkciją per savo daugumą.*[31]

Atstovavimą mandatu mokslininkas aiškino kitaip:

> *Čion atstovavimas yra steigiamas paties atstovaujamo, kuris pats pasirenka atstovą ir paveda jam šią funkciją. Jis bent tiek panašus į civilinį įgaliojimą, šiuo skirdamasis nuo pasyvaus reprezentacinio atstovavimo arba grynos reprezentacijos. Nei piliečių visuma iš suvereninės tautos, nei piliečiai-rinkikai iš tos pačios tautos arba iš piliečių visumos, demokratijos teorijos mokslu, jokio mandato reprezentacijai*

[29] Römeris, *supra note,* 1: 42.

[30] *Ibid*., 42–45.

[31] *Ibid*., 51.

negauna. Mandatą pavaduojanti jiems konstitucinės teisės norma. Niekas jų nerenkąs, niekas nepavedąs jiems šios funkcijos.[32]

Vis dėlto analogijos tarp atstovavimo mandatu ir reprezentacijos teisininkas nelaikė absoliučia. Abiem atvejais atstovas atstovaujamojo yra parenkamas. Bet privačioje plotmėje asmuo gali pasirinkti įgaliotinį, o gali ir visai to nedaryti. Be to, rinkdamasis įgaliotinį asmuo nėra varžomas jokių taisyklių, mandatą gali bet kada atimti. Rašydamas apie atstovavimą valdžios konstrukcijoje M. Römeris įtraukė sąvoką „valdininkas“. Valdininkus jis įvardijo kaip agentus, panašius į įgaliotinius, kuriuos irgi skiria arba valdantieji, disponuojantys suverenia galia, arba tautos reprezentantai ir pan., kurie gali valdininkus kontroliuoti, atleisti, tačiau vadovaudamiesi tam tikromis taisyklėmis, atitinkama teisine tvarka. Čia M. Römeris pirmą kartą ne tik Lietuvos konstitucinės, bet ir administracinės teisės moksle rašo apie suvaržytą valdininkų kompetenciją ir jų diskrecinę galią. Čia jis užsimena ir apie administracinį teismą. Be to, knygoje pabrėžiamas Lietuvos politikams ir biurokratijai naujas dalykas – net ir naudodamasis diskrecine teise valdininkas neveikia visiškai laisvai arba pagal bendrą savo kompetenciją. Despotiškoje monarchijoje, diktatūrose valdininkai veikia kaip civilinės teisinės konstrukcijos įgaliotiniai, nes valdantieji yra tiesioginiai suverenai. Bet kokiu atveju teisinėje valstybėje valdininkai yra suvaržyti kompetencijos, kontroliuojami, tad nėra ir savarankiški. Jie, pasak teisininko, yra tarsi valdančiųjų papildymas[33]. Tokį valdininkams suteiktą mandatą autorius vadino imperatyviniu (lot. *imperar*e – įsakyti):

<...> jis šiame savo tarnybiniame darbe turi remtis valdančiųjų įsakymais arba <...> kontrole post factum. Valdantieji, kurie yra patys suverenas arba atstovauja valstybę ar tautą reprezentacijos dėsniu, to imperatyvinio savo atstovavimo ar funkcijos pobūdžio neturi, nes jie jokiems įsakymams, išskyrus teisės normų imperatyvą, nepasiduoda, o iš tikrųjų tas jų pasidavimas teisės imperatyvui <...> nėra kategoriškas. Šia prasme valdantieji yra suverenumo vykintojai.[34]

Imperatyvinis mandatas taip pat yra vienas iš tiesioginės demokratijos reiškinių[35]. Taigi, taip teisininkas skaitytoją supažindino su dviem tiesioginio valdymo formomis – tiesioginiu valdymu ir valdymu per imperatyvinį mandatą. Toliau M. Römeris rašo apie reprezentacinį valdymą, kurį įkūnija rinkimų teisę turintys piliečiai ir išrinkti valdyti asmenys. Tačiau jie negali veikti pagal imperatyvinį mandatą, nes tada negali būti priklausomi ir kontroliuojami. Taigi, pirmųjų valia yra steigiamoji, antrųjų – vykdančioji, įtvirtinta delegavimo ribo-

[32] *Ibid*.
[33] *Ibid*., 52–53.
[34] *Ibid*., 54.
[35] *Ibid*., 55.

mis. Tą rinkėjų ir išrinktųjų tautos atstovų santykį M. Römeris ir vadino juridine valdymo konstrukcija, kuri turi ir daugiau dedamųjų, bet savo monografijoje didžiausią dėmesį skyrė su įstatymų leidyba susijusiai konstrukcijos daliai, nes, jo teigimu, ji vystosi įdomiausiai[36].

Tyrinėdamas reprezentacinį valdymą knygos autorius ėmėsi analizuoti britų reprezentacinį valdymą, pažymėdamas, kad jis yra išskirtinis, nes nebrėžia linijos tarp steigiamosios ir įstatymų leidybos galių. Juk visa suvereninė valdžia koncentruota parlamente. Pajuokaujama, kad britų parlamentas gali padaryti viską, išskyrus vieną dalyką – jis negali vyro padaryti moterimi ir atvirkščiai. Britų reprezentacinį valdymą teisininkas apibūdino kaip nenuoseklų, iracionalų, sudarytą iš kompromisų ir precedentų[37].

J. J. Rousseau visuomeninės sutarties ir bendrosios valios doktriną M. Römeris laikė, kaip minėta, pirmine demokratijos doktrina. O prancūzų mąstytojas kritikavo britų parlamentą, tvirtindamas, kad piliečiai būdavo laisvi tik tada, kai rinkdavo Bendruomenių rūmus, paskui grįždavo į vergiją. Kita vertus, amerikiečiams didelę įtaką padarė Ch. L. de Montesquieu (Šarlio Lui de Monteskjė) doktrina, kurioje remiamasi britų konstitucinėmis institucijomis. Tad besikuriančios Europos demokratijos atsidūrė ties dviem keliais – arba J. J. Rousseau griežta prademokratinės doktrinos kryptis, reikalaujanti tiesioginio valdymo ir neigianti reprezentacinį valdymą, arba britų reprezentacinio valdymo modelis. M. Römeris, užbėgdamas už akių, nurodo, kad daugiausia buvo pasirinkta reprezentacinio valdymo kryptis[38]. Vis dėlto buvo perimta ir vieno, ir kito modelio bruožų, įtvirtinant valdžių padalijimą. Prancūzijos karalius Liudvikas XVIII perkėlė „šiek tiek pertvarkytą" britų parlamentarizmą į Europos kontinentą (1814 m. Prancūzijos Konstitucinė Chartija)[39].

Knygoje M. Römeris svarsto apie rašytinę konstituciją, jos koncepciją kaip visuomeninės sutarties akto reikšmę ir modelius. Čia teisininkui tenka analizuoti steigiamojo seimo reiškinį, ypač turint omenyje Lietuvos, Čekoslovakijos, Estijos, Suomijos, Lenkijos, Latvijos pavyzdžius, pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui. Šalys pasinaudojo reprezentaciniu steigiamuoju seimu, iš kurio išsivystė demokratinė reprezentacinė valdymo konstrukcija. Schema buvo ta pati:

- tauta;
- pirminė tautos reprezentacija (piliečių visuma, rinkėjai);
- antrinė (iš pradžių steigiamasis seimas, iš jo – nuolatinė valdžia, kurios funkcijos išskirstytos į nepriklausomų organų sistemas)[40].

Įsteigtosios valdžios funkcijų suskirstymą, arba valdžių padalijimą, teisininkas vadino apsauga nuo diktatūros, valdančiųjų despotijos, tautos suverenumo ir piliečių laisvės garantija. Tačiau ir šiuo aspektu nebuvo viskas vienareikšmiška, nes kelių valdžių tarpusavio kon-

[36] Römeris, *supra note,* 1: 57.

[37] *Ibid*., 58–59.

[38] *Ibid*., 61.

[39] *Ibid*., 72.

[40] *Ibid*., 68–69.

kurencija, varžymasis gali sukurti kelias lygiagrečias valdžias, o dėl to gali grėsti anarchija[41].

M. Römeris gilinosi į parlamentarizmo bruožus, jo vystymąsi Europos valstybėse ir taikymą demokratinei respublikai[42]. Jis taip pat aiškinosi, kokie pavojai lydi parlamentarizmą. Mokslininkas rašė apie reprezentacinio parlamento diktatūrą, minėdamas Prancūzijos ir Lietuvos atvejus, kur parlamentas linkęs virsti suvereniu organu, atsiradus teisinio statuso ir įgaliojimų disproporcijai ir praradus balansą tarp parlamento ir valstybės vadovo. Svarstydamas apie galimus sprendimų būdus, jis tvirtino, kad vienų rūmų parlamentas bus kur kas labiau konsoliduotas negu dvejų rūmų, be to, vienų rūmų atveju valdžios konstrukcijai labai svarbus parlamentaro kadencijos laikotarpis[43].

Teisininkas rašė apie reprezentacinį mandatą, sujungdamas, atrodytų, du priešingus dalykus – reprezentaciją ir mandatą. Jis įkūnijo mišrų demokratinės konstrukcijos atstovavimo juridinį santykį. Taigi, realybėje šalia grynos reprezentacijos ir imperatyvaus mandato egzistuoja dar viena demokratinio atstovavimo forma – reprezentacinis mandatas. Nuo grynos reprezentacijos jis skiriasi tuo, kad sudarant atstovavimą dalyvauja pats atstovaujamasis, t. y. teisinė tauta, kuri renka atstovus, ir tuo, kad atstovai yra kontroliuojami per rinkimų periodiškumą, nepasitikėjimo pareiškimą ir pan. Nuo imperatyvinio metodo reprezentacinis mandatas skiriasi tuo, kad kontrolė ir atstovų teisinė atsakomybė nepriklauso atstovaujamajam. Kontrolės vykdymas pasireiškia tik per rinkimus arba parlamento paleidimu, t. y. įsikišus kitam politiniam veiksniui:

> *Tai, ką mes pavadiname reprezentaciniu valdymu ir ką mes apibūdiname kaip dviejų reprezentantų laipsnių arba eilių sistema, kurioje pagrindiniai pirmojo laipsnio reprezentantai tiktai renka antrinius, bet patys valdžios nevykdo, o antriniai antrojo laipsnio reprezentantai patys visą valdžią vykdo, bet turi būti anųjų išrinkti, – reiškiasi kaip tik reprezentaciniu mandatu, o ne gryna reprezentacija, kurią mes <...> užtinkame tiek šiame „reprezentaciniame“, tiek tiesioginiame valdyme. Šie antrosios eilės arba antrojo laipsnio reprezentantai ir yra veikią reprezentaciniu mandatu atstovai.*[44]

Visa tai išryškindamas, M. Römeris analizavo antrąją demokratinės teorijos kryptį. Jam teko tyrinėti ir aprašyti rinkimams keliamus kriterijus, modelius, svarstyti, kas turi turėti rinkimų teisę, kas apskritai yra rinkimų teisė, ką reiškia visuotiniai ir lygūs rinkimai, ar reikia skirstyti rinkėjus pagal amžių, lytį, tautybę, kas yra mažumos, proporcinis atstovavimas. Knygoje jis aprašė rinkimų sistemas, svarstė, kas yra politinės partijos, jų programos, frakcijos,

[41] *Ibid.*, 70–71.
[42] *Ibid.*, 72–74.
[43] *Ibid.*, 74–78.
[44] *Ibid.*, 87.

rinkiminiai sąrašai, nedori ir žeminantys garbę atstovų veiksmai, pašalinimas iš partijos[45].

Mokslininkas analizavo Čekoslovakijos Tautinio Susirinkimo, kuriame vyravo proporcinio atstovavimo sistema, atvejį. Autorius gvildeno klausimą, kuriuo mandatu – reprezentaciniu ar imperatyviniu – veikė Čekoslovakijos parlamento atstovai. Į šį klausimą teisininkas atsako atsižvelgdamas į vieno ir kito atstovavimo charakteristikas, pavyzdžiui, dėl atstovo atšaukimo tvarkos, įsakymų, instrukcijų ir pan. Paaiškėjo, kad Čekoslovakijoje proporcinė rinkimų sistema reiškė ne tik rinkimų, bet ir paties atstovavimo būdą. Tai buvo imperatyvinis proporcinis atstovavimas. Šią išvadą M. Römeris siejo su tuo, kad išstojimas ar pašalinimas iš politinės partijos reiškė mandato netekimą, o tai buvo ryškiausia imperatyvinio mandato sankcija. Kita vertus, knygoje aprašomas Lietuvoje tuo metu nežinotas institutas – Čekoslovakijos rinkimų teismas, jo statusas, struktūra, į kurią pateko ir Vyriausiojo administracinio teismo teisėjai, ir Žemesniųjų parlamento rūmų atstovai, kompetencija, pagal kurią Rinkimų teismas galėjo priimti sprendimus, pavyzdžiui, dėl mandato netekimo ir pan.[46] Rašydamas apie Čekoslovakiją, teisininkas neišvengiamai užsiminė ir apie konstitucinį teismą, kurį čekoslovakai buvo įsisteigę siekdami apdrausti konstituciją[47].

Toliau vystydamas valstybės organizavimo temą, M. Römeris rėmėsi L. Duguit (Leono Diugi) objektyviosios teisės ir valstybės visuomenės doktrina, pagal kurią atsirado sąvokos „stiprieji" ir „silpnieji": pirmieji – valdantieji, antrieji – valdomieji. Visgi valdžia neturi būti subjektyvi valdančiųjų galia, jų valia neturi skirtis nuo valdomųjų valios. Kita vertus, valstybės valdžia nulemiama faktinės jėgos santykio, nėra jokios teisės į valdžią. Atitinkamai L. Duguit mąsto apie teisės normą. Šią temą palietė ir M. Römeris. Teisės norma nėra valdančiųjų kūryba, tai – valstybės viešpats, kuriam turi tarnauti ir valdantieji. Du faktoriai nustato socialinės taisyklės (normos) funkciją: žmogus veikia autonomiškai, tačiau sykiu jis gyvena visuomenėje („socialinis gyvis"), tad taisyklė nustato pareigas. Valdantieji turi paklusti taisyklėms, o valstybė – tarnauti kaip šių taisyklių apsauga: valstybė yra „visuomenės armatūra", teisės garantija. L. Duguit rašė apie dviejų tipų taisykles – norminę (juridinę) ir konstruktyvinę (techninę). Pastarąsias ir turi kurti įstatymų leidėjas konstitucijų, deklaracijų, įstatymų ir kitomis formomis. O pirmosios kyla iš masinės žmonių sąmonės. Ši normų teorija M. Römeriui buvo reikalinga siekiant atskleisti L. Duguit siūlomą atstovavimo konstrukciją, pagal kurią „stiprieji" turi turėti konstruktyvinį, techninį kelią įgyvendinti valdžią, kad būtų išvengta kontrabandos, perversmo, revoliucijų. Tai ir turėjo būti politikų ir konstitucinės sąrangos uždavinys. Taip pat L. Duguit siūlė konstitucinę valdžios struktūrą papildyti dar vienu komponentu – socialinių grupių organizacijomis. Ko gera, tai buvo susiję su gamybiniu, industriniu Vakarų civilizacijos pakilimu. Tad jis konstitucinėje valstybės konstrukcijoje matė dvejus parlamento rūmus, kuriuose dalyvautų klasiniai, profesiniai junginiai[48].

---

[45] Römeris, *supra note,* 1: 94–111.

[46] *Ibid*., 111–120.

[47] *Ibid*., 118–119.

[48] *Ibid*., 121–132.

Remdamasis įvairių valstybių pavyzdžiais, M. Römeris monografijoje tyrinėjo dvejų parlamento rūmų sistemą, jų struktūrą, aristokratinį, monarchinį ar sindikatinį pobūdį ir kilmę, kompetenciją. Jis ieškojo šios sistemos privalumų ir trūkumų. Kaip vieną iš privalumų teisininkas įvardijo tai, kad dveji parlamento rūmai gali efektyviau apsaugoti nuo parlamento diktatūros, gali būti veiksmingiau atstovaujamos profesijos, geriau suvokiami skirtingų sričių, pavyzdžiui, švietimo, kultūros, mokslo ir t. t., poreikiai. Knygos autorius rašė apie dvejus rūmus demokratinėse respublikose, federacijose, monarchijose[49].

Teisininkas savo tyrime pastebėjo dviejų polių susidūrimą – individualaus demokratinio ir socialinių junginių. Taip Europoje kilo konstitucinės reformos poreikis. Prasidėjo visuomeniškos konstitucinės konstrukcijos epocha, ieškant socialinių kvalifikacijų sistemos. Monografijoje iškelti cenzo, šeiminių draugijų, nelygaus mandatų paskirstymo klausimai. Juos teisininkas nuosekliai analizavo[50].

Knygoje detaliai aprašyta carinės Rusijos Valstybės Dūmos rinkimų sistema. Dienoraštyje M. Römeris ją vadina įdomia kurijinės rinkimų sistemos iliustracija[51]. Atitinkamai jis aprašė ir Vilniaus bei Kauno gubernijų struktūrą[52].

Be visų šių dalykų, knygoje M. Römeris nuolatos svarstė apie valstybės funkciją. Kokia ji? Vien neteisės sudraudimas? Teisės normų apsauga? Remdamasis L. Duguit, teisininkas tvirtino esant dar vieną valstybės funkciją – socialinių paslaugų, viešojo intereso:

> *Ji organizuojanti socialinius patarnavimus, ji dabojanti, kad viešieji, taip sakant, federaciniai socialiniai visuomenės reikalai būtų tinkami aprūpinti <...>. Tinkamas socialinio solidarumo <...> funkcionalinis mechanizmas sudaręs svarbiausiąjį ir esminį valstybės elementą. Tokiu būdu valstybę galima (reikia) laikyti socialinių patarnavimų (pranc. services publiques) organizaciniu padaru.*[53]

Knygoje autorius rašė ir apie naujausius tam laikotarpiui konstitucinius precedentus, pavyzdžiui, kėlė klausimą, kaip galima pasiekti, kad parlamentas gebėtų tinkamai orientuotis ekonominiuose reikaluose. Pasirodė, kad net ir demokratinių parlamentų reforma proporciniu atstovavimu ir įvairių socialinių elementų įtraukimas į parlamentą ekonominių problemų išspręsti nepadeda:

> *Įvairūs nacionaliniai ir kitoki socialiniai veiksniai, reikšdamiesi proporciniu atstovavimu, nukreipia parlamentų veikimą į tokią politinių problemų vagą, kuri palieka ekonominę politiką neaprūpinta arba iškreipia ją įvairiomis svetimomis tendencijomis.*[54]

---

[49] *Ibid*., 134–160.

[50] *Ibid*., 160–168.

[51] *Ibid*., 177–189; Michał Römer, *Dziennik 1924–1926* (1925 m. lapkričio 30 d.). LMAVB RS, f. 138-2257, l. 183.

[52] *Ibid*., 191.

[53] *Ibid*., 199.

[54] *Ibid*., 202.

Teisininkas rašė apie pasirodančią tendenciją valstybėse steigti ūkio tarybas ar rūmus ir juos įtvirtinti konstitucijose. Jų kompetencija ir statusas galėjo skirtis. Vienose valstybėse šios tarybos ar rūmai turėjo atlikti politinę ekonominio klausimo ekspertizę, kitose – įstatymų iniciatyvų ekonomikos klausimu, trečiose – viešo ekonomikos tvarkymo. Vis dėlto ne visiems to meto mąstytojams šis sprendimas atrodė priimtinas[55].

M. Römeris rašė apie revoliucinį sindikalizmą, darbininkų sindikatus, visuotinį streiką, suvereninės teritorinės valstybės pakeitimą suvereniniais profesiniais junginiais, teritorinę anarchiją. Tuo metu tai buvo aktualu – juk netoli, už Lietuvos ribų, gyvavo Sovietų Sąjunga. Tyrime teisininkui teko remtis K. Marxo ir F. Engelso idėjomis, rašyti apie naujos konstrukcijos valstybę, jau nebe teritorinę, o suvereninių profesinių junginių. XXI a. pirmoje pusėje taip pat buvo girdėti idėjų apie korporacijas – nebe valstybes, o globalias korporacijas. Taigi, M. Römerio išvados šiuo klausimu gali būti aktualios ir šiandien. Faktas tas, kad valdžia vis tiek išliktų, tik pereitų į kitas rankas, į kitos grupės, kuri neturi viešojo valdymo patirties, diktatūrą. Teisininkas savo teiginį iliustravo Rusijos komunistų partijos pavyzdžiu, pagal kurį reprezentacinis šios partijos valdymas pakeitė proletariato valdymą:

> *Tokiu būdu sovietų konstitucinė konstrukcija sudaro valstybinę nuolatinės ir reprezentacinės Komunistų Partijos diktatūros konstrukciją. Visuomenės gi konstrukcija lieka klasinė. Iš to, kas buvo iš pradžių sumanyta, beliko šešėlis.*[56]

Taigi, valstybės pakeitimo komunaline ir kongresine tarpkomunaline konstrukcija sumanymas nepasitvirtino. Tokią išvadą teisininkas padarė 1926 m., kai iki Lietuvos sovietinės okupacijos buvo likę daugiau nei dešimtmetis.

Knygoje taip pat gvildenta nacionalizmo tema, demokratinės teritorinės tautos klausimas. XIX ir XX amžiuose nacionalizmas iškėlė naują valstybių konstrukciją, pagrįstą nacionaliniu kriterijumi (kalba, papročiai, tautinė kultūra ir pan.). Pagal šią konstrukciją demokratinės teritorinės tautos suverenumo sąvoka keičiama nacionalinės tautos suverenumo sąvoka. Tai reiškė, kad „valstybės šeimininke" laikoma ne teritorinė gyventojų visuma, o tautinis junginys. M. Römeris pažymėjo, kad tuo metu, kai jis rašė knygą, nacionalinis veiksnys šalia klasinio ir ekonominio buvo svariausias steigiant valstybę. Visgi autorius akcentavo, jog tokios valstybės nelinkusios keisti teritorinės pilietybės formulių dėl to, kad dauguma atvejų tautiškumas sutampa su teritorija, ir dėl tautinių mažumų klausimo, kad nekiltų ginčų, peržengiančių valstybės ribas[57]:

> *Nacionalinės daugumos „savo" valstybėse pasiekia savo tikslų valstybiniais metodais, valstybiniu aparatu ir valstybine funkcija be formalaus keitimo konstitucijos dėsnių. Joms tai garantuojama demokratinio daugumos veiksnio naudojimu.*[58]

---

[55] Römeris, *supra note,* 1: 202–230.

[56] *Ibid*., 268.

[57] *Ibid*., 269–270.

[58] *Ibid*., 271.

Teisininkui visada rūpėjo tautinių mažumų klausimas, tad jį gvildeno ir knygoje. Jis rašė apie tautas be savo teritorijos, personalinę tautinių mažumų autonomiją, statusą, raidą. Nepamiršo apžvelgti ir tautinių mažumų tarptautinės teisinės apsaugos, įskaitant Tautų Sąjungos, Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo vaidmenį.

Paskutinėje savo knygos dalyje M. Römeris rašė apie demokratinio imperatyvinio mandato pavyzdžius JAV ir Šveicarijoje, *recall, Abberufungsrecht*, parlamento paleidimo tautos iniciatyva ir jos sprendimu institutus.

2.7. Monografijos „užbaiga“

Knygos pabaigoje teisininkas prisipažino, kad ji nėra visiškai užbaigta, kad vietomis panašesnė į konstitucinės teisės eskizus, kartais neturinčius ryšio su pagrindine monografijos tema. Tačiau ją leido, nes tam buvo atėjęs laikas:

> *Aš pavedu ją mūsų jaunam Universitetui, <...> aš pavedu ją taipogi mano profesūros kolegoms Teisių Fakultete ir visai teisininkų studentijai, kuri labiau už bet kurią kitą studentiją pasaulyje yra nuskriausta mokslo priemonėmis – knygomis savąja kalba.*[59]

3. PO MONOGRAFIJOS IŠLEIDIMO

3.1. Recenzijos

Leidinio *Teisių fakulteto darbai* redaktorius A. Rimka parašė M. Römerio knygai recenziją[60]. Recenzentas pažymėjo, kad monografija gali būti aktuali ne tik teisininkams, bet ir plačiajai visuomenei. Jis atkreipė dėmesį, kad knygoje plačiai ir originaliai pristatyti visi tų dienų demokratijos ir parlamentarizmo klausimai. Redaktorius M. Römerio knygą pritaikė tuometinėms Lietuvos realijoms, tvirtindamas, kad Lietuvoje nėra institucijos, kuri galėtų sulaikyti reprezentacinio parlamento diktatūrą. Jis kritikavo vienų parlamento rūmų diktatūrą ir buvo antrųjų rūmų, sudarytų iš profesinių sąjungų, šalininkas.

Pasigirdo ir kitų skaitytojų nuomonių apie knygą[61]. Antai tarpukario laikotarpio baudžiamosios teisės guru V. Stankevičius rašydamas apie M. Römerio monografiją pabrėžė technikos progresą pasaulyje, atitinkamai – ir teisės pažiūrose bei teorijose. Jis išskyrė konstitucinę teisę kaip daugiausia naujų pažiūrų ir praktinių sprendimų tuometinėje visuomenėje siūlančią teisės šaką. Taip pat jis išskyrė keturis vienas su kitu nuolatos konkuruojančius principus, valstybės architektūros stilius – klasikinė demokratija, socialinė, tarybinė teorija ir fašistinė. V. Stankevičius pažymėjo, kad tarptautinė teisė taip pat labai veikė konstituci-

[59] *Ibid*., 301.

[60] Albinas Rimka, „Spaudiniai: apie M. Romeiro knygą „Reprezentacija ir mandatas““, *Lietuva*, 1926 m. birželio 8 d., Nr. 124 (2213), 2–3.

[61] V. Stankevičius, „Asmuo ir valstybė. Prof. Römerio „Reprezentacija ir mandatas”, *Teisė* 10 (1926): 66–71.

nę, o užsienio literatūros gausa sunkino galimybę eiliniam skaitytojui susigaudyti teorijų ir praktikos įvairovėje. Todėl recenzentas nuoširdžiai padėkojo M. Römeriui, kad šis monografijoje supažindino su pagrindiniais to meto konstitucinės teisės klausimais. Baudžiamosios teisės specialistas atkreipė dėmesį, kad monografijoje iškeltas uždavinys gan siauras, bet knyga iš esmės atskleidė santykį tarp asmens ir valstybės. O tai, recenzijos autoriaus nuomone, yra vienas iš svarbiausių konstitucinės teisės klausimų. Pasak baudžiamosios teisės dėstytojo, M. Römeris pristatė pagrindines valstybės teorijas ir pažiūras į valstybės valdžios prigimtį, analizavo dvejų parlamento rūmų, rinkimų teisės klausimus, pristatė visumą ekonominių organizacijų, profesinių sąjungų, įvairių tarybų, kitų socialinių organizacijų ir kt.

V. Stankevičius ir pakritikavo teisininką, pabrėždamas, kad šis kartais nukrypsta nuo pagrindinės minties, monografijos uždavinio. Akcentuota ir tai, kad knygoje nėra nė žodžio apie fašizmą, kuris galėjo pasitarnauti kaip reprezentacijos principo, priešingo mandatui, iliustracija. Taip pat pažymėta, kad knygoje neaptartas referendumo institutas, nors jis buvo naujausias tuo metu viešosios teisės institutas, svarbus rinkimų sistemoje, ypač tautinių mažumų kontekste. V. Stankevičius recenzijoje gilinosi į valstybės vaidmenį. Koks jis? Gynyba nuo agresyvių kaimynų? Švietimas, gerovė, viešas transportas, keliai ir pan.? Recenzijos autorius rašė:

> *Valstybės konstrukcija įgauna milžiniškos akcinės bendrovės pobūdį. Ir be galo daug padarinių atsiranda dėl šitos naujos būklės. Pav. dvejinės arba daugybinės pilietybės klausimas: tat yra negalimas daiktas valstybėje, tarnaujančioj karui, bet yra visiškai leidžiama ir net pageidaujama naujai būklei esant.*[62]

Recenzentas pabrėžė, kad jo pateikta monografijos analizė – ne kritika, o komplimentas, nes sukėlė daug klausimų, paragino giliau pažvelgti į tuometinius visuomeninius reiškinius. Recenzijoje buvo paskatinta knygą padaryti prieinamą ir Vakarų Europos skaitytojams. V. Stankevičius pareiškė būsiąs laimingas, jei verčiant veikalą bus atsižvelgta ir į jo pastebėjimus[63].

Iš kitur taip pat pasigirdo kalbų apie knygos vertimą į lenkų kalbą. M. Römeris buvo įsitikinęs, kad knyga verta būti skaitoma ir kitomis kalbomis[64]. Tačiau ji taip ir liko neišversta.

3.2. Padėkos, įvertinimai – pirmoji teisės mokslo monografija lietuvių kalba?

M. Römeris kelias dešimtis savo knygos egzempliorių dovanojo kolegoms ir bičiuliams. Vyriausiojo Tribunolo valstybės gynėjo padėjėjas K. Žalkauskas teigė, kad tai pirmoji tikrai mokslinė knyga teisės srityje, išleista Lietuvos universitete[65]. Panašu, kad tai tiesa, nes,

[62] V. Stankevičius, „Asmuo ir valstybė. Prof. Römerio „Reprezentacija ir mandatas", *Teisė* 10 (1926): 71.

[63] V. Stankevičius, „Asmuo ir valstybė. Prof. Römerio „Reprezentacija ir mandatas", *Teisė* 10 (1926): 71.

[64] Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1927 m. sausio 29 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 143.

[65] Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1926 m. birželio 11 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 40.

apžvelgus leidinį Teisių fakulteto darbai, matyti, kad buvo išleista straipsnio arba mokslo studijos apimties veikalų, bet ne monografijų. Pirmieji darbai *Teisių fakulteto darbuose* pasirodė 1924, 1925 m., pavyzdžiui, A. Rimkos studija[66], P. Leono[67], paties M. Römerio straipsniai[68].

Pirmasis monografijos masto tyrimas buvo kaip tik M. Römerio. Taigi, atrodo, valstybės gynėjo padėjėjas visiškai pelnytai knygą *Reprezentacija ir mandatas* pavadino pirmąja lietuvių kalba parašyta plataus masto teisės studija. Vis dėlto reikia pabrėžti, kad 1924 ir 1925 m. buvo išleisti kapitalinės apimties ir reikšmės civilinės[69] ir baudžiamosios teisės vadovėliai[70].

Valstybės vadovas K. Grinius, gavęs knygą, atsiuntė ant specialaus popieriaus su vandenženkliais ranka rašytą padėką. Prezidentas rašė, kad atsidėjęs skaito ne tik naujausią M. Römerio knygą, bet ir pačią pirmą jo knygą apie Lietuvos tautinio atgimimo kelią[71].

M. Römeriui buvo malonu gauti Lietuvos socialdemokratų vadovo S. Kairio laišką su padėka:

> *Gerbiamasai Drauge! Širdingai Jums ačiū už dovaną ir atmintį. Iš visos širdies Jums linkiu, kad sveikata ir sąlygos leistų Jums dar daug ką nuveikti ir sukurti pasirinktojo mokslo srity ir mūsų visuomenės kultūrinio turto padauginimui. Man ypatingai smagu Jus pasveikinti su jau nuveiktu darbu kaip tik tuo metu, kai mūsų kraštas duoda rimtos vilties, kad kultūrinis ir mokslo įstaigų darbas gaus patogesnių sąlygų toliau vystytis. Širdingiausių linkėjimų. Su draugišku sveikinimu St. Kairys. 13.VI.1926.*[72]

Taip pat gautos padėkos (kai kurios raštu arba žodžiu) iš ministro pirmininko M. Sleževičiaus, parlamentaro lenkų frakcijos nario V. Budzinskio, Seimo nario P. V. Raulinaičio, žurnalų redaktoriaus ir teisininko F. Bugailiškio, bendražygio J. A. Herbačiausko, visuomenininko J. Šliūpo, kunigo ir literato J. Tumo-Vaižganto, būsimo ministro pirmininko A. Voldemaro, parlamentaro, žydų frakcijos vadovo, vieno iš tarptautiškiausių tarpukario Lietuvos teisės mokslininkų J. Robinzono[73].

---

[66] Albinas Rimka, *Lietuvos prekybos santykiai ligi unijos su lenkais* (Kaunas: Lietuvos universiteto Teisių fakulteto darbai, 1925), 25–66.

[67] Petras Leonas, *Dėl vieno įstatymo aiškinimo* (Kaunas: Lietuvos universiteto Teisių fakulteto darbai, 1925), 17–18.

[68] Mykolas Roemeris, *Trečiasis tarptautinis sociologijos kongresas Romoje* (Kaunas: Lietuvos universiteto teisių fakulteto darbai, 1925), 3–13.

[69] Vladas Mačys, *Civilinio proceso paskaitos* (Kaunas: Teisių fakulteto leidinys, 1924).

[70] Vladas Stankevičius, *Baudžiamoji teisė. Paskaitos* (Kaunas: Lietuvos universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1925).

[71] Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1926 m. liepos 5 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 39.

[72] Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1926 m. liepos 5 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 39.

[73] Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1926 m. liepos 5 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 39.

3.3. Monografijos įtaka studijoms

M. Römeris pastebėjo, kad vis daugiau studentų renkasi laikyti jo dėstomo dalyko egzaminą. Pats dėstytojas siejo tai su studentų kruopščiai rengiamomis paskaitų stenogramomis[74], dviem savo knygomis (*Reprezentacija ir mandatas*[75], *Administracinis teismas*[76]), užsienio valstybių konstitucijų vertimais[77], dėstytojo brošiūra apie konstitucinę reformą[78]. Ši paskaitų medžiaga palengvindavo studentams konstitucinės teisės dalyko studijas, todėl akademinis jaunimas laiku laikydavo konstitucinės teisės egzaminus, nors prieš tai daugelis egzaminą tiesiog nukeldavo vėlesniam laikui. Profesorius džiaugėsi, kad studentai būdavo gerai pasirengę. Tai jis siejo ne tik su naujausia konstitucinės teisės literatūra, bet ir su labai išsamia jo paties parengta konstitucinės teisės dalyko programa, pagal kurią studentai turėjo ruoštis egzaminui[79,80].

Šiek tiek vėliau M. Römeris, vardydamas pagrindinę konstitucinės teisės dalyko literatūrą lietuvių kalba, paminėjo knygas *Administracinis teismas, Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*, kelias brošiūras, išverstas A. Janulaičio, kelis straipsnius žurnale Teisė, T. Petkevičiaus straipsnį apie Klaipėdos krašto statutą[81], Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimą Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byloje[82] ir, žinoma, knygą *Reprezentacija ir mandatas*[83].

3.4. Monografijos įtaka akademinei karjerai

Knygai *Reprezentacija ir mandatas* pasirodžius, M. Römeris buvo paaukštintas ir pradėjo eiti Valstybinės teisės katedros ordinarinio profesoriaus pareigas[84]. Taigi, jis buvo paaukštintas iš ekstraordinarinio profesoriaus pareigų, kurias ėjo nuo 1923 m. vasaros. Be to, 1926 m. vasarą monografijos autorius buvo išrinktas Lietuvos universiteto prorektoriumi[85].

---

[74] *Valstybinė teisė.* Prof. Römerio skaitytų paskaitų stenogramos, 1930. Šias stenogramas studentai reklamavo studentų periodiniame leidinyje: „<...> *prof. Römerio paskaitų stenogramos jau išleistos. Dvi knygos ir papildymai. Be jų neapsieis nė vienas teisininkas. Gaunamos pas un-to sargus.*“ Žr.: „Valstybinės teisės“, *Lietuvos studentas,* 1931 m. vasario 1 d., Nr. 3 (10), 7.

[75] Römeris, *supra note*, 1.

[76] *Ibid*., 1524.

[77] *Ibid*., 2680.

[78] Mykolas Römeris, *Lietuvos valstybės konstitucijos reforma.* Žurnalo Teisė priedas prie Nr. 14 (Kaunas: Dirvos, 1928).

[79] Galimai teisininkas turėjo mintyje šią programą: *Ord. prof. Mykolo Roemerio konstitucinės teisės bendrosios dalies kurso programa, bilietais kvotimams išdėstyta* [data nežinoma, manytina, tarp 1929–1936 m.] (Kaunas: Vega, Studentų kooperatyvų leidinys, Nr. 1), VUB RS, f. F75-7, l. 1–18.

[80] Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. birželio 20 d.). LMAVB RS, f. 138-2259, l. 89.

[81] Tadas Petkevičius, „Klaipėdos krašto statuto vykdymo priežiūra“, *Teisių fakulteto darbai* 6, 14 (1932): 603–619.

[82] *Klaipėdos krašto statuto aiškinimo byla Hagos Tribunole* (Kaunas: Užsienio reikalų ministerijos leidinys, 1932).

[83] Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1932 m. lapkričio 4 d.). LMAVB RS, f. 138-2260, l. 403.

[84] Stojant į tarnybą paduodamos žinios. LCVA, f. 631, ap. 3, b. 620, l. 3; Teisių fakulteto 1926 m. gegužės 30 d. posėdžio protokolas Nr. 101. LCVA, f. 631, ap. 1, b. 223, l. 32–33; Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1926 m. gegužės 30 d.). LMAVB RS, f. 138-2258, l. 21.

[85] Stojant į tarnybą paduodamos žinios. LCVA, f. 631, ap. 3, b. 620, l. 3; M. Römerio tarnybos lapas. LCVA, f.

Manytina, knygos pasirodymas turėjo reikšmės ir šiam karjeros žingsniui.

Po sėkmingo knygos publikavimo ir žmonių nuomonės apie ją teisininkas iki 1932 m. parašė dar kelias knygas – *Administracinis teismas*[86], *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*[87], redagavo užsienio valstybių konstitucijų vertimus[88]. Šie darbai suteikė pagrindo 1932 m. Teisių fakulteto tarybai vienbalsiai priimti sprendimą siūlyti M. Römeriui teisių daktaro laipsnį, nereikalaujant ginti disertacijos ar laikyti egzaminų. Universiteto senatas patvirtino šį tarybos sprendimą[89].

3.5. Tolesni tyrinėjimai

Po to, kai monografija *Reprezentacija ir mandatas* buvo atspausdinta, M. Römeris dar ne kartą grįžo prie valstybės, nacionalizmo, autonomijos ir kitų knygoje gvildentų temų. Antai išleido straipsnį „Nacionalizmas ir valstybė“[90], kuriame toliau plėtojo nacionalizmo ir valstybės sąveiką. Savo straipsnį jis įvardijo kaip monografijoje nagrinėtos problematikos santrauką. Tema taip pat buvo gvildenama vėliau išleistos monografijos *Valstybė* antroje dalyje[91]. Knygoje teisininkas pabrėžė nacionalizmo pasekmes, dėl kurių teritorinės valstybės organizacija pakeičiama personaline tautinių visuomeninių asociacijų organizacija, ir padarė išvadą, kad Paneuropa, kurios idėja Europoje buvo plėtojama maždaug nuo 1923 m., ateityje turi būti įkurta kaip teritoriškai unitarinė valstybė ir organizuota iš autonominių, lygiateisių tautinių asociacijų federacijos pagrindais[92]. Parlamentarizmo, demokratinės respublikos temos buvo plėtojamos ir monografijoje *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*[93], nacionalizmo, korporacijų, demokratijos, despotizmo klausimai gvildenti monografijoje *Suverenitetas*[94].

Monografijoje analizuotos temos ir vėl prisimintos, kai sovietmečiu M. Römerį vertė pakeisti konstitucinės teisės studijų programą. Reikalauta naikinti temas, susijusias su ben-

---

R-856, ap. 2, b. 734, l. 30.

[86] Mykolas Römeris, *Administracinis teismas* (Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1928).

[87] Mykolas Römeris, *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, „Spindulio“ B-vės spaustuvė, 1931).

[88] Mykolas Römeris, *Dabartinės konstitucijos* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1932).

[89] Mindaugas Maksimaitis, *Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006), 120, 140; Stojant į tarnybą paduodamos žinios. LCVA, f. 631, ap. 3, b. 620, l. 2; Teisių fakulteto tarybos 1932 m. lapkričio 16 d. posėdžio protokolas Nr. 216. LCVA, f. 391, ap. 4, b. 857, l. 25; *Vytauto Didžiojo universitetas: antrųjų penkerių veikimo metų (1927.II.16–1932.IX.1) apyskaita* (Kaunas: „Spindulio spaustuvė“, 1933), 221; Promocijų komisijos pasiūlymas. LCVA, f. 391, ap. 4, b. 857, l. 98–100.

[90] Mykolas Römeris, „Nacionalizmas ir valstybė“, *Kultūra* Nr. 5 (103) (1932): 257–261; Mykolas Römeris, „Nacionalizmas ir valstybė“, *Kultūra* Nr. 6–7 (104–105) (1932): 321–328.

[91] Mykolas Römeris, *Valstybė*. II tomas. (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1935).

[92] Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1932 m. balandžio 11 d.). LMAVB RS, f. 138-2260.

[93] Mykolas Römeris, *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, „Spindulio“ B-vės spaustuvė, 1931).

[94] Mykolas Römeris, *Suverenitetas* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1939).

dromis sąvokomis apie valstybės prigimtį, valdžią, institucijas, kompetenciją, konstitucinius institutus. Jis niekaip negalėjo suprasti, kaip galima mokyti konstitucinės teisės, aiškinti sovietinę federaciją, jei studentai prieš tai nesupažindinami su sąvokomis „unitarinė valstybė“, „federacija“, „konfederacija“, „imperatyvus mandatas“, „atstovavimas“, „tiesioginis valdymas“, „netiesioginis valdymas“, „tiesioginė demokratija“ ir t. t. Tokiu atveju, profesoriaus nuomone, dėstymas virsta konstitucinio teksto perfrazavimu be jokios mokslinės minties[95].

Nepaisant visko, Antrojo pasaulinio karo metu M. Römeris parašė knygą, kuri buvo išspausdinta gerokai po jo mirties. Šioje monografijoje jis toliau nagrinėjo valstybės formų ir konstitucinių režimų, sistemų, konfederacijos, federacijos, imperijos, autonomijos klausimus. Tai – knyga *Unitarinė valstybė ir valstybiniai junginiai*[96].

Visos M. Römerio teisės knygos, pradedant monografija *Reprezentacija ir mandatas*, yra teisininko kapitalinis kūrinys apie viešąją teisę ir palikimas Lietuvai.

IŠVADOS

Monografijos *Reprezentacija ir mandatas* parašymą lėmė keli veiksniai: pirma, teisės literatūros lietuvių kalba trūkumas; antra, konstitucinės teisės studijų sąlygų gerinimas studentams; trečia, neseniai atkurtos valstybės žinių apie valstybės konstitucinį organizavimą, santykį su piliečiais, rinkimų sistemas, valstybės teorijas, valdymo formas, valdininkų misiją, valstybės funkcijas, valdžių padalijimą ir kt. poreikis; ketvirta, Lietuvos universiteto Teisių fakultetui vyriausybės skirtas finansavimas knygoms.

M. Römeris, rašydamas monografiją, rėmėsi naujausia ir aktualiausia Vakarų mokslininkų literatūra. Knygoje naudotasi maždaug dvidešimt penkių valstybių praktiniais konstituciniais ir administraciniais teisiniais pavyzdžiais.

M. Römeris pirmas Lietuvos teisės moksle lietuvių kalba parašė plataus masto studiją, monografiją konstitucinės, administracinės, teisės teorijos ir teisės istorijos klausimais. Jis pirmas prabilo apie administracinį teismą, konstitucinį teismą, rinkimų teismą, valdininkus ir jų suvaržytą kompetenciją ir diskrecinę galią, socialines paslaugas, viešąjį interesą, valdymo aktus, valdžių padalijimą, teisės normos reikšmę ir grupes, rinkimų teisę, rinkimų sistemas, profesinių sąjungų, kitų ūkinių darinių reikšmę valdant valstybę. Taip pat pirmas profesionalioje plotmėje ieškojo atsakymo dėl tinkamiausios valstybės ir piliečių santykių formos.

Monografijoje sunkiau įžvelgtinos grynai Lietuvos teisės mokslininko pateiktos konstitucinės ar administracinės teisės doktrinos. Tai natūralu, nes M. Römeris buvo pirmas, apskritai kėlęs įvairius esminius valstybingumui klausimus. Reikalinga bazė, kad atsirastų savos doktrinos, savo teisės mokykla. Analizuojama monografija jis ir kūrė šią bazę. M. Römeris kėlė visiškai originalius tam laikotarpiui klausimus: kokia yra pagrindinė valstybės

[95] Römer Michał, Dziennik 1941–1943 (1941 m. kovo 26 d.). VUB RS, f. 75-14, l. 11. Plačiau apie tai žr.: Ieva Deviatnikovaitė, *Lietuvos teisininkas Mykolas Römeris* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2025), 431–438.

[96] Mykolas Römeris, *Unitarinė valstybė ir valstybiniai junginiai* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008).

funkcija, kokia teisės normos reikšmė ir tikslas, ar kuriantis valstybei gali saujelė žmonių tapti tautos valios reiškėja, kas tie valdantieji ir valdomieji, koks jų tarpusavio teisingiausias santykis, kaip turi būti sudaromas parlamentas, kuris galėtų fundamentaliai spręsti ne tik socialinius, bet ir tautos ekonominius klausimus ir iššūkius.

Knygos pavadinimas *Reprezentacija ir mandatas* ir pasirinkta šių institutų analizė leido mokslininkui siekti atsakymų į išvardytus klausimus, o svarbiausia – ieškoti tinkamiausios tautos su valstybės institucijomis santykio formulės.

Teisininkas pagrįstai kritikavo to meto Vakarų mokslininkų idėjas ir teorijas, pavyzdžiui, tai, kad valstybingumo bendravimo pagrindas yra ne socialinė teisė, o tik piliečių subjektinės teisės ir pan.

Kai kurios M. Römerio įžvalgos aktualios iki šiolei arba net aplenkia savo laikotarpį. Pavyzdžiui, jis labai aiškiai išdėstė, kad Sovietų Sąjungos valdymas yra nepasisekęs eksperimentas. Vertindamas Lietuvos situaciją, aiškiai pagrindė, kodėl būtų tikslingas dvejų rūmų parlamentas. Iš šių laikų perspektyvos paneigė korporacinės valstybės eksperimentą.

M. Römerio *Reprezentacija ir mandatas* buvo įvertinta amžininkų. Pasipylė teigiamos teisininkų recenzijos, politikų ir mokslininkų padėkos. Ši monografija tapo vienu iš svarbiausių šaltinių Lietuvos universiteto Teisių fakulteto studentams studijuojant konstitucinę teisę ir ruošiantis jos egzaminui. Ji turėjo įtakos ir M. Römerio akademinei karjerai. Jis tapo ordinariniu profesoriumi, be to, buvo išrinktas Lietuvos universiteto prorektoriumi. Ilgainiui M. Römeriui buvo pripažintas daktaro laipsnis.

M. Römeris pirmojoje teisės monografijoje gvildentas temas toliau tyrinėjo kituose savo veikaluose – *Valstybė, Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose, Suverenitetas, Unitarinė valstybė ir valstybiniai junginiai* ir t. t.

Visos M. Römerio teisės knygos, pradedant monografija *Reprezentacija ir mandatas*, yra teisininko kapitalinis kūrinys apie Lietuvos viešąją teisę. *Reprezentacija ir mandatas* žymi konstitucinės ir administracinės teisės doktrinos kūrimo pradžios šimtmetį Lietuvoje.

M. RÖMERIS' *REPRESENTATION AND MANDATE*: A HUNDRED YEARS OF LITHUANIAN CONSTITUTIONAL AND ADMINISTRATIVE LAW DOCTRINE

IEVA DEVIATNIKOVAITĖ

SUMMARY. *The writing of the monograph* Representation and Mandate *was determined by several factors. First, the lack of legal literature in the Lithuanian language. Second, the improvement of conditions for studying constitutional law for students. Third, the recently restored state's need for knowledge about the constitutional organization of the state, its relationship with citizens, electoral systems, theories of the state, forms of government, the mission of officials, state functions, the separation of powers, etc. Fourth, the government's funding for the Faculty of Law of the University of Lithuania to publish books.*

M. Römeris was the first in Lithuanian legal science to write a large-scale study, a monograph in Lithuanian on constitutional, administrative, legal theory and legal history issues. He was the first to speak about the administrative court, the constitutional court, the electoral court, officials and their limited competence and discretionary power, social services, public interest, administrative acts, the separation of powers, the meaning of legal norms and groups, , electoral systems, the meaning of trade unions and other economic entities in governing the state. He was the first to seek an answer on a professional level regarding the most appropriate form of the relationship between the state and citizens.

It is more difficult to discern in the monograph the constitutional or administrative law doctrines presented by a purely Lithuanian legal scholar. This is natural, because he was the first to raise various fundamental questions about statehood in general. A basis is needed for the emergence of one's own doctrine, one's own school of law. He created this basis in the monograph under analysis. M. Römeris raised questions that were completely original for that period: what is the main function of the state, what is the meaning and purpose of a legal norm, whether a handful of people can become the exponent of the will of the nation when creating a state, who are the rulers and the ruled, what is the most just relationship between them, how should a parliament be formed that could fundamentally resolve not only social, but also economic issues and challenges of the nation.

The title of the book Representation and Mandate *and the chosen analysis of these institutions allowed the scientist to seek answers to the listed questions, and most importantly - to search for the best form of the relationship between the nation and state institutions.*

The lawyer rightly criticized the ideas and theories of Western scientists of that time, for example, the fact that the basis of statehood communication is not social law, but only the subjective rights of citizens, etc.

Some of the insights provided by M. Römer are still relevant today or even ahead of their

time. For example, he very clearly stated that the rule of the Soviet Union was a failed experiment. In assessing the situation in Lithuania, he clearly justified why a bicameral parliament would be appropriate. From the perspective of our times, he denied the experiment of the corporate state.

Representation and Mandate *became one of the most important sources for students of the Faculty of Law of the University of Lithuania when studying constitutional law and preparing for its exam.*

All of M. Römeris' law books, starting with the monograph Representation and Mandate, *were the lawyer's capital work and legacy to Lithuania on public law.* Representation and Mandate *marks the centenary of the beginning of the creation of the doctrine of constitutional and administrative law in Lithuania.*

KEYWORDS: M. Römeris, first monograph in lithuanian language, constitutional law, administrative law.

CONSTITUTIONES ET LIBERTATES: ŽMOGAUS TEISĖS XXI AMŽIUJE

Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys

CONSTITUTIONES ET LIBERTATES: HUMAN RIGHTS IN THE TWENTY-FIRST CENTURY

Peer-Reviewed Academic Articles Collection

MRU

Vilnius, 2026

Redakcinė kolegija / Editorial board:

Prof. dr. **EGLĖ BILEVIČIŪTĖ** (atsakingoji redaktorė / Editor-in-Chief)
Doc. dr. **JOLITA MILIUVIENĖ** (atsakingoji redaktorė / Editor-in-Chief)
Dr. **KRISTINA KENSTAVIČIENĖ** (vykdančioji redaktorė / Executive editor)

Straipsnių recenzentai / Peer reviewers:

Prof. dr. **Eglė Bilevičiūtė,** doc. dr. **Tomas Girdenis,** prof. dr. **Egidijus Jarašiūnas,**
doc. dr. **Agnė Juškevičiūtė – Vilienė,** dr. **Kristina Kenstavičienė,**
doc. dr. **Jan Kudrna,** prof. dr. **Snieguolė Matulienė,** doc. dr. **Jolita Miliuvienė,**
dr. **Salomėja Fernandez- Montojo,** prof. dr. **Sanita Osipova,** prof. dr. **Rūta Petkuvienė,**
prof. dr. **Jānis Pleps,** praktikos prof. dr. **Rasa Ragulskytė – Markovienė,**
doc. dr. **Ernestas Spruogis, Sergej Stoma,** doc. dr. **Loreta Šaltinytė,**
prof. dr. **Algimantas Urmonas,** doc. dr. **Juozas Valčiukas,**
dr. **Mindaugas Verbickas,** dr. **Dalia Višinskienė,** dr. **Leda Žilinskienė.**

Aprobuota/Approved by:

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos tarybos 2026 m. gegužės 20 d. nutarimu,
Nr. 1T- 18.

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*
Visos leidinio ir leidybos teisės saugomos. Šio leidinio arba kurios nors jo dalies negalima taisyti, dauginti ar kitaip platinti autoriui ir leidėjui nesutikus.

ISBN 978-609-488-136-7 (spausdintas)
ISBN 978-609-488-135-0 (internete) DOI: 10.13165/9786094881350

© Autoriai, 2026
© Mykolo Romerio universitetas, 2026

TURINYS

Lyra Jakulevičienė, Jolita Miliuvienė
Įvadas: žmogaus teisės XXI amžiuje 11

I. KONSTITUCIJA KINTANČIOJE TIKROVĖJE: AIŠKINIMAS IR TRANSFORMACIJA

Egidijus Jarašiūnas
Vis sugrįžtantis Konstitucijos aiškinimo specifiškumo klausimas 30

Egidijus Kūris
Apie pažodinį ir ne vien pažodinį Konstitucijos aiškinimą 66

Marek Zubik
Ką chaoso teorija gali pasiūlyti Konstitucijos kūrėjams? (anglų kalba) **99**

Mirosław Granat
Demokratinis teisinės valstybės principas ir teisinės valstybės krizė (Lenkijos atvejis) (anglų kalba) **108**

Irmantas Jarukaitis
Pusiausvyros tarp vienovės ir įvairovės paieškos Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje: Europos Sąjungos sutarties 2 straipsnis ir 4 straipsnio 2 dalis (anglų kalba) **119**

Ernestas Spruogis
Keletas minčių apie tarptautinį konstitucionalizmą: ar tikrai tik nacionalinio konstitucionalizmo šešėlis? 142

Jolita Miliuvienė
Gynybinis konstitucionalizmas: strateginis konstitucinio dialogo naudojimas demokratijos atsparumui stiprinti 159

Alexandru Tănase
Nacionalinė konstitucinė tapatybė Europos Sąjungoje: tarp globalizacijos ir konstitucinio pliuralizmo (anglų kalba) **185**

Sanita Osipova
Laisvė mokslinėje doktrinoje ir teisinėse diskusijose Latvijos Respublikoje (anglų kalba) **203**

Mindaugas Verbickas
Žmogaus teisės ir demokratija: prigimtinės teisės teorijos perspektyva 218

Madis Ernits
Hibridinis konstitucinis teismas: naujasis standartas ar konstrukcijos trūkumas? (anglų kalba) **246**

Andrzej Jackiewicz
Nuo pergamento iki pikselių: kintantis Konstitucijos vaidmuo prisitaikant prie technologinės pažangos (anglų kalba) **261**

Jan Kudrna
Demokratijos ir laisvės supratimo tendencijos Čekijos Respublikoje pastaraisiais metais: ar jau laikas "antrajai respublikai"? (anglų kalba) **283**

Edita Žiobienė
Konstitucinio solidarumo principo reikšmė užtikrinant žmogaus teisių apsaugą **296**

Ieva Deviatnikovaitė
M. Römerio „Reprezentacija ir Mandatas": šimtas metų Lietuvos konstitucinės ir administracinės teisės doktrinai **316**

II. KONSTITUCINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ GARANTIJOS IR JŲ ĮGYVENDINIMAS

Asta Benetytė, Dovydas Sajenko, Juozas Valčiukas
Permąstant teisės į minties laisvę sampratą šiuolaikinėje realybėje **342**

Jānis Pleps
Susirinkimų laisvė: Baltijos šalių konstitucinės teisės vystymosi pamokos (anglų kalba) **373**

Oleksandr Petryshyn
Konstitucinės justicijos bylos pagal Ukrainos ombudsmeno kreipimusis (anglų kalba) **398**

Malkhaz Nakashidze
"Rusiškas įstatymas" apie užsienio įtakos skaidrumą, žmogaus teisės ir Gruzijos iššūkiai siekiant ES integracijos (anglų kalba) **410**

Algirdas Taminskas, Gabrielė Taminskaitė-Kočiūnė
Asmens teisė į vardą: teoriniai ir praktiniai dvigubų pavardžių suteikimo aspektai **431**

Dovilė Pūraitė-Andrikienė
Moterų teisių konstitucinė dimensija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos indėlis į lyčių lygybės doktriną **451**

Gintaras Švedas
Išimtinis bausmės švelninimas Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje **469**

Jolanta Zajančkauskienė
Ginamieji su negalia: konvencinės, Europos Sąjungos teisės nuostatos ir mokslinės diskusijos **488**

Anna Rytel-Warzocha
Laikinasis teisės prašyti prieglobsčio ir apsaugos sustabdymas prie Baltarusijos – Lenkijos sienos: valstybės institucijų konstitucinių ribų analizė (anglų kalba) **504**

Algimantas Urmonas
Viešasis interesas kaip konstitucinės pareigos matas administracinėje teisėje **520**

Eglė Bilevičiūtė, Aliona Gaidarovič, Salvija Mulevičienė
Konstitucinės saviraiškos ir informacijos laisvės derinimas su teise į asmens duomenų apsaugą žurnalistų ir kitų viešosios informacijos rengėjų atstovų teisės gauti informaciją kontekste **535**

Rūta Petkuvienė
Informacinis privatumas Lietuvos teismų sistemos veikloje kaip vienas iš konstitucinės teisės į privataus gyvenimo apsaugą aspektų **549**

André Dias Pereira, Rui Cascão
Medicininės atsakomybės sistema ir teisė į sveikatos apsaugą Portugalijoje (anglų kalba) **567**

Rasa Ragulskytė-Markovienė, Rūta Slidžiauskaitė-Maskoliūnė
Teisės į sveiką ir švarią aplinką gynimas klimato kaitos kontekste **580**

Agnė Juškevičiūtė-Vilienė
Konstitucinė teisė klimato kaitos akivaizdoje: konstituciniai teismai, valstybės atsakomybė ir žmogaus teisės **605**

Kristina Kenstavičienė
Naujasis alternatyviosios krašto apsaugos tarnybos teisinis reguliavimas Lietuvoje ir nekarinė (civilinė) tarnyba Suomijoje **619**

Marta Murska
Individualus konstitucinis skundas Vokietijoje ir Ukrainoje kaip žmogaus teisių apsaugos instrumentas (anglų kalba). **645**

Saulius Katuoka
Povandeniniai kabeliai ir vamzdynai ir jų reglamentavimas pagal tarptautinę teisę **662**

APIE AUTORIUS **678**